

PREŠERNOVO

GLD DALIŠČE

V K R A N J U

TELEFON ŠTEVILKA 355

Gledališki list

SEZONA

1946 - 1947

4

VIKTOR CAR EMIN
NA STRAŽI

Cena din 3.—

**Prva slovenska uprizoritev
drame iz rapalskih dni v treh dejanjih**

NA STRAŽI

Spisal: Viktor Car Emin — Prevel: F. S. — Režija:
Peter Malec, režiser Slovenskega Narodnega gledališča
v Ljubljani

Mate Slavič	Reš Nace
Luce, njegova žena	Grašič Anica
Mare, njuna vnukinja	Hlebš Sonja
Flora, Marina mati	Iglič Božena
Niko, Slavičev brat	Vajt Jela
Frane, Marin zaročenec	Razpotnik Tone
Čisko	Trefalt Francè
Učitelj	Klavora Ado
Stotnik Roko	Luxa Julij
Dninar Jadre	Grašič Ivan
Kate	Gerdej Marija
Nori Bašte	Vertovšek Milan
Nosač	* * *

Drama se godi ob morju pri Opatiji — Prvo dejanje prve dni
novembra 1920, drugo dejanje 11. novembra, tretje dejanje
decembra istega leta — Daljša pavza po drugem dejanju.

GLEDALIŠKI LIST

PREŠERNOVEGA GLEDALIŠČA V KRANJU

1946—1947 ★ ŠTEV. 4

Viktot Car Emin:

Na straži

Premiera 29. decembra 1946

OSLOBODIOCIMA ISTRE NAŠE,
NEUSTRAŠIVIM BORCIMA
TITOVE OSLOBODILAČKE VOJSKE
NEDOSTIŽIVIM HEROJIMA
PALIM I ŽIVIM,
KOJI SU U SVOM DIVNOM
VELIČASTVENOM, PARTIZANSKOM NALETU
PONIJELE NAŠU UDESNU ZVIJEZDU DO SOČE,
I PREKO
NEK JE KAO SKROMAN ZNAK VJEČITE BLAGODARNOSTI
POSVEČENO OVO DJELO,
STVORENO GODINE 1923
POGLEDOM I SRCEM OTVORENIM
NA SVE ONO,
ŠTO JE MORALO DA DODJE.

U oslobođenoj Opatiji, u siječnju 1946.

V. C. E.

RAPALSKI DIKTAT

Sredi novembra 1920 je bila vsiljena Jugoslaviji takoime-novana „Rapalska pogodba“, ki je Jugoslaviji jemala na korist Italije Slovensko Primorje, Goriško, del Notranjske, Istro, Reko, Zader in celo vrsto otokov. Stara Jugoslavija je bila tako šibka, da je morala kloniti spletkam zapadnjaške reakcije, ki je hotela plačati svoj dolg Italiji s tujim denarjem, z žrtvovanjem več kot pol milijona naših rojakov laškemu imperializmu.

Danes so nam vse spletke laških, angleških, ameriških in francoskih diplomatov znane. Danes je razkrinkana „legendarna zvestoba“ zapadnjaških zaveznikov iz pretekle in sedanje vojne. — Tako, kot se je morala boriti in prosjačiti za svoje prirodne pravice stara Jugoslavija, tako se mora boriti tudi nova Jugoslavija. Bistvena razlika je le v tem, da je stara Jugoslavija klonila pod pritiskom, dočim se nova Jugoslavija ponosno in uspešno bori in ne bo popustila, dokler ne bodo vsi rojaki osvobojeni in vse kar je našega rešeno izpod tujega imperializma. In še ena okoliščina je danes drugačna, kot je bila pred 26 leti: danes nismo več osamljeni, danes so vsi slovanski narodi složni, danes stoji za nami in za našimi pravicami mogočna nepremagljiva Sovjetska zveza, dosledna zaščitnica zatiranih narodov in znanilka boljše bodočnosti vsega človeštva.

Č. Z.

Viktor Car Emin:

Na straži

Drama v treh dejanjih

Boj za zemljo, za lastnino, za ognjišče očetov, za sveto dediščino je vsebina te drame, napisane leta 1923. Pa ne tisti malenkostni, ozki, pogostoma grdi boj med očetom in sinom, med snaho in tastom, med bogatincem in revežem. Ne, to pot je to boj dveh narodov, dveh držav, dveh velikih politik, dveh svetovnih nazorov. Boj poštenosti in hudobije, pravice in krivice, vdanosti in prevzetnosti, potrpežljivosti in nasilja, dobrega in zla. Tisočletni boj Slovanov in Romanov za košček sveta, ki se mu pravi Istra; pa ne samo Istra, tudi Primorska, Goriška, Slovenska Benečija. Srdit in zagrizen boj s koreninami v globoki zemlji in z lovkami po širnem svetu. Večno enaki in večno neodločni boj, ki ga bijejo naši ljudje na obmejnih ozemljih. Priroda je z njimi, saj jim je dala trdoživost in značajnost, brez katere bi že zdavnaj izginili s površja zemlje, trdoživost in

značajnost, ki jim je v trpljenje, ker se zaradi nje ne vdajo, ne umaknejo, ampak prenašajo bolečine, odbijajo udarce, varujejo sredino, sredico, ki je mehka, neodporna, nevajena boja, trpljenja. V oklep so nam, slovenski srenji, v skorjo, v varstvo, v utrdbo, pa niso trdi, niso skorjasti, niso brezčutni, so le močni in odporni, so le večni, kakor so večna njih očetna in dedna ognjišča.

Težko je napisati o sodobnosti, o vsakdanjosti umetniško delo. Večina se jih izrodi v banalnost ali blaziranost, v reporterstvo ali načičkanost. šele otroci morejo iz primerne razdalje oblikovati boje staršev. Še težje je strniti tako silen problem, tako divji boj v drobceno igro. Viktor Car Emin (Hrvat iz Mošćenic v Istri, rojen 1. novembra 1870) je storil oboje hkrati in uspel. Spretno se je izognil vsem nevarnostim in ustvaril delo, ki živi že četrto stoletja in je ves čas enako privlačno, sodobno, boleče potrebno, trpko aktualno, ves čas enako pravično, umetniško močno in zrelo.

Veliko podobnosti je med dobama po obeh svetovnih vojnah, podobnosti med letom 1946. in letom 1920., letom, v katerem so se zgodili dogodki iz naše drame. Obakrat je bil svet razdeljen na dva tabora, obakrat so mešetarili za našo kri v Parizu, obakrat so naši ljudje v obmejnem pasu trepetali in šteli trenutke, ki so jim še sojeni, obakrat upali v pravico, v zaveznike... A 12. novembra 1920. je slepa Pravica odrezala s pogodbo v Rapallu tretjino Slovencev od slovenskega narodnega telesa, velik del Hrvatov od njihove matične zemlje. Med temi so bili tudi Istrani, ki jih je popisal Viktor Car Emin v drami „Na straži“. Mate Slavić, Luce, Mare, Frane, Jadre, Kate niso samo imena iz te drame, so tudi simboli za vse tiste, ki so morali čakati dan, ko so potegnili mejo med njimi in njihovimi brati in sestrami na vzhodu.

Dà, Mate Slavić in Luce! Podjetna sta bila, velik dom sta si postavila: hotel za tujce. In morebiti sta ravno s tem priklivala nesrečo nase. Njun sin se je poročil in pripeljal v hišo tujko Floro, ki je zmotila srečo in mir. Rodila je hčerko Mare, upanje starega Mata in Luce. Varovala sta jo in vzgajala, ljubosumno jo skrivala pred materjo-Italijanko, da bi je ta ne izneverila istrskemu rodu in slovanskemu domu. Mare je res zrasla v pošteno dekle in je morala kmalu zaradi svoje zavednosti v tržaško ječo. Iz nje se je vrnila ravno v rapalskih dneh. Našla je dom in rodni kraj ves vznemirjen. „Kam nas bodo potisnili: k materi ali mačehi? Čigavi bomo?“ Ves kraj trepeta pred tujci, samo Márina mati Flore piruje z njimi, s svojimi brati-Italijani. Zdaj začuti večjo moč v sebi, v karabinjerjih čuti

zaslombo, zato sklene osvojiti dotlej izgubljeno hčerko. Vname se boj med njo — Italijanko in vsemi drugimi — Slovani. Mare sama zavrže mater-Italijanko. Prizna zvestobo dedu in babici in zaročencu Franu, zvestobo zemlji in ognjišču, poštenju in izročilu, zvestobo Slovanom. V tem nam je Mare simbol in zgled, ne samo junakinja drame. Mučena je in zaničevana, izkušana in prodana, kakor naša Istra teptana, kakor vsa naša zemlja na zahodu, a se ne vda, se ne oplaši, ampak se bori do zadnjega v divjem, skoraj blaznem uporu zoper premočno nasilje. Človek ve: Teh ljudi, te zemlje ne bodo uklonili, ne poteptali. Tisoč let vztrajajo in, če bo treba, bodo še tisoč let zvesti in močni.

O, pa so tudi šibki med njimi! Malodušni. Upokojeni učitelj Niko je tak. Ni priklenjen na zemljo. Uradnik je, ki ga sreča in služba pehata po svetu. A rodu je le zvest, čeprav je brez korenin na tleh. Taki bi nam ne ohranili obmejnega pasu skoz tisočletja. Tudi drugi inteligent, drugi učitelj je prešibak, presentimentalen, preromantičen. Tudi ta je brez ognjišča, brez svetih vezi. A se priklepa na močne sosede, prisluškuje otrokom trdnih Istranov in se rešuje, poživlja, ohranja. Pa so nadalje ljudje, ki jih je trpljenje že strlo, jim izpilo dušo. Nori Bašte je tak. Žalostna, brezupna je njegova pesem in črnogleda njegova modrost, a le ne ubija in ne odbija, ampak dviga, krepi. Sicer je pa še v samih najaktivnejših, najbolj junaških osebah te drame: v Matu, Luci, Mari, Franu, Roku, Jadru in Kati, toliko trpke otožnosti, vdane odpovedi in brezupne resignacije, da moramo ravno to čustvo postaviti za osrednje, vse prevladujoče občutje celotne drame. Junaki so to, ki jim je otrpnila roka, presahnila moč, a le junaki, kajti nikdar in nikoli jim ni upadel pogum in volja do življenja, do svobodnega življenja na lastnih tleh, v svojem domu, ob svojem ognjišču, ki so ga v davnih dneh postavili dedi. To so njihove večne velike sanje, to je edino upanje njihovega življenja. Tolikokrat so se že morali odpovedati uresničenju teh sanj, za segljaj blizu jim je že bila svoboda, celo okusili so jo že za kratek čas, pa jih je spet zagrnila sužnost, krivica, tema. Nič čudnega, da je resignacija, vdana otožnost trpke odpovedi tisti osnovni ton, na katerega je ubrana vsa drama, ki preveva vse osebe. Tisočkrat so bili že varani v svojih upih, tisočkrat so že plačali svojo željo po svobodi s še hujšim hlapčevstvom! Ali jim bo vsaj zdaj zasijala resnična, trajna, pravična svoboda med brati, pri svetih dednih ognjiščih? Ali vsaj po sedanjem svetovnem pretresu ne bo več treba biti „na straži“ za osnovne človečanske pravice naše krvi na Primorskem in v Istri in v Benečiji? Ali bo vsaj zdaj tale

drama izgubila živo aktualnost in bolečo sodobnost? Ali nam bo vsaj po tem obdobju dramatik lahko napisal drugo, veselejšo, sproščenejšo?

Do te ima naš bičani' rod že zaslužen pravico!

O LEPEM VEDENJU POSEBNO V GLEDALIŠČU

Lepo vedenje je znak civiliziranega in kulturnega človeka. Lepo vedenje naj ne bo le zunanji odraz izobrazbe, biti nam mora več, biti mora dokaz dobre vzgoje, srčne kulture in moralne višine.

Lepo vedenje naj bo skupna poteza inteligentov, delavcev, vojakov in kmetov. Lepo vedenje naj bo odlika vsega našega ljudstva. Olikan, dostojen, vljuden in nevsiljiv človek je vedno dobrodošel, vsi ga spoštujejo in radi imajo.

Gledališče je dom kulture. Gledališče je šola. V gledališču, na odru se nam predstavljajo ne le ideje, ampak tudi dovršen jezik, lepa izgovarjava in lepo vedenje.

Vzgojo igralcev v lepem vedenju prevzema režiser.

Te vrstice bi rade opozorile občinstvo, kako naj se vede v dvorani, da bo prav in lépo.

Predvsem: K predstavam prihajaj točno. Prav nič „nobel“ ni, če zamudiš in s prepoznim prihodom vzbujáš „pozornost“. Tak prepozen prihod v gledališče, ko občinstvo že zbrano posluša prve besede z odra, je prava surovost in brezobzirnost, ki označuje le skrajno nekulturnega in neolikanega človeka. — Tak človek prične navadno razgrajati pred vrati, če ga biljeter ne pusti v dvorano med dejanjem. — V velikih gledališčih se je ta stvar prav radikalno uredila: nihče ne sme med dejanjem vstopati v avditorij, počakati mora prve pavze na hodniku. Ali se ne bi tudi v tem pogledu poboljšali tudi mi?

Potem, prihod v dvorano. Če že ne oddaš klobuka v garderobo, ga vsaj snemi takoj ob vstopu v dvorano. Saj se tudi v cerkvi odkriješ že pri vratih in ne greš pokrit do klopi. Zakaj ne bi spoštoval tudi gledališča, ki je hram naše slovenske kulture? — V dvorani sami, ko so že na sedežih, naj tudi tovarišice snamejo klobuke, ki bi utegnili zakrivati prost pogled na oder zadaj sedečim.

Ko greš na svoj sedež v vrsti mimo tistih, ki so se dvignili, da imaš prost prehod, pasiraj z licem proti ljudem in ne s hrbtom.

Glasno govorjenje, bučen smeh in neprimerne opazke niti med odmorom niso primerne — med predstavo samo pa naj bo

v dvorani absoluten mir, tudi na stojiščih. Vsako šepetanje in pojasnjevanje moti one, ki bi radi zbrano sprejemali odrsko dejanje.

Pri nas je zunanji izraz odobravanja ploskanje. Če ti je stvar všeč, ploskaj. To je edino, kar daš igralcem od svoje strani. Bodimo prisrčni, zakaj ne bi odobraval, če nam nekaj ugaja. — Tisti blaziran mir in pasivnost nekaterih gledalcev prav nič ne spada v okvir novega časa, ko si želimo povsod živih, iskrenih ljudi.

Ne vstajaj in ne zapuščaj dvorane predno se spusti zastor. Tvoji sosedge na sedežih bi radi predstavo do konca videli. Bodi obziren.

Vse, kar je v gledališču, je ljudska last. Zato nobene stvari ne poškoduj. Tudi raznih smeti in ostankov hrane ne meči po tleh.

Ni treba biti gizdalinsko oblečen, tudi ne razkazuj oblek in frizur — toda kljub temu prihajaj v gledališče čistih rok, umit, počesan in dostojno oblečen. S tem pokažeš na viden način spoštovanje kulture in gledališkemu delu.

K lepemu vedenju spada tudi razgovor. Le neolikan človek porabi vse pavze za opravljanje, za obiranje igralcev ali pa gledalcev. Zakaj ne bi zlezli iz našega ozkega malomeščanskega nivoja in prenehali s škodoželjnim premlevanjem čisto privatnih, včasih celo intimnih zadev naših bližnjih — pa bi se raje v gledaliških odmorih pogovorili o avtorju, o delu samem, o jeziku, o režiji — pogovorili bi se o kakem problemu naše kulture ali kaj podobnega.

Skušajmo postati boljši v vsem — vse zgoraj naštete napake z malo dobre volje prav lahko odpravimo in veljali bomo za olikane ljudi. Če opazimo pri kom pojave surovosti, brezobzirnosti, nevljudnosti — ga lepo poučimo in opozorimo. Lepa beseda bo gotovo lepo mesto našla.

Č. Z.